

Aneta Suchoń¹

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Prawne instrumenty śledzenia przemieszczania się żywności w ramach łańcucha dostaw

W czasach globalizacji problematyka przemieszczania się żywności w ramach łańcucha dostaw jest zagadnieniem ogólnosięwiatowym i wieloaspektowym. Zauważyć można szczególną aktywność zarówno ustawodawcy unijnego, jak i krajowego w zakresie wprowadzenia środków prawnych, które mają zagwarantować zdrową, bezpieczną żywność. Zapewnienie bezpieczeństwa żywności² to nie tylko zasady jej wytwarzania przez rolników, a potem jej przetwarzania. Przepisy dotyczące bezpieczeństwa obejmują bowiem cały łańcuch żywnościowy, wszystkie etapy produkcji, przetwarzania i dystrybucji, to jest poczynając od produkcji pierwotnej żywności i pasz, kończąc na konsumencie końcowym [Korzycka-Iwanow, s. 118]. Niezmiennie istotnym zagadnieniem jest także kontrola przemieszczania się środków spożywczych, wczesnego wykrycia zagrożonej żywności, co umożliwia szybkie jej wycofanie z rynku. Zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2002 roku³, przepisami prawa żywnościowego objęty jest również transport środków spożywczych. Przedsiębiorca zajmujący się przewozem artykułów żywnościowych zobowiązany jest do spełnienia wymagań dotyczących środków transportu żywności zawartych między innymi w Załączniku II rozporządzenia 852/2004⁴.

Celem artykułu jest wskazanie prawnych instrumentów śledzenia przemieszczania się żywności w ramach łańcucha dostaw wy-

nikających zarówno z ustawodawstwa polskiego, jak i unijnego. Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w artykule jest dogmatyczna analiza tekstów normatywnych.

Produkty pochodzenia zwierzęcego

Omawianie instrumentów dotyczących śledzenia przemieszczania się żywności pochodzenia zwierzęcego rozpocząć należy od systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt prowadzonego przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Podstawowym celem tego systemu jest usprawnienie zwalczania chorób zakaźnych zwierząt poprzez szybki dostęp do informacji oraz zapewnienie bezpieczeństwa żywności. Według ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 roku o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt⁵ w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych gromadzi się dane dotyczące dostawców oraz w odniesieniu do bydła i świń dane dotyczące: posiadaczy zwierząt gospodarskich, zwierząt gospodarskich, siedzib stad. Na system rejestracji obejmujący bydło, owce, kozy oraz świny składają się następujące elementy: rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych i siedzib stada tych zwierząt, znaki identyfikacyjne: kolczyki (bydło, owce, kozy i świny) lub tatuaż (owce i świny), paszporty bydła, księgi rejestracji prowadzone przez posiadacza w siedzibie stada odrębnie dla poszczególnych gatunków zwierząt, dokumentacja przewozowa, w przy-

padku owiec i kóz [ARiMR, 2011]⁶. Warto wytłumaczyć, że przykładowo numer identyfikacyjny świni jest numerem siedziby stada, w której zwierzę się urodziło, lub w której po raz pierwszy zostało zgłoszone do rejestru zwierząt gospodarskich oznakowanych; umożliwia on określenie miejsca jej pochodzenia i jest przechowywany w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych. W przypadku zwierzęcia gospodarskiego, które jest przywożone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z państwa trzeciego i które pozostaje na terytorium Unii Europejskiej, jego posiadacz jest obowiązany oznakować to zwierzę i fakt oznakowania oraz wwozu tego zwierzęcia zgłosić kierownikowi biura ARiMR w terminie 7 dni od dnia przeprowadzenia weterynaryjnej kontroli granicznej, nie później jednak niż przed dniem opuszczenia przez to zwierzę gospodarstwa przeznaczenia, chyba że miejscem jego przeznaczenia jest rzeźnia.

Kolejny akt prawny, o którym warto wspomnieć, to ustawa z dnia 16 grudnia 2005 roku o produktach pochodzenia zwierzęcego⁷. Według tego aktu prawnego, produkty pochodzenia zwierzęcego mogą być wprowadzane na rynek, jeżeli zostały pozyskane od zwierząt lub ze zwierząt, były karmione paszami spełniającymi wymagania określone w przepisach o paszach. Produkty pochodzenia zwierzęcego wprowadzane na rynek zaopatruje się w świadectwa zdrowia lub inne dokumenty, jeżeli wynika to z przepisów. Nie wprowadza

¹ Dr Aneta Suchoń – Katedra Zarządzania i Prawa, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, e-mail asuchon@up.poznan.pl (przyp. red.).

² W świetle rozporządzenia WE nr 178/2002 słowo żywność (lub środki spożywcze) oznacza każdą substancję lub produkt, przetworzone, częściowo przetworzone lub nieprzetworzone, przeznaczone do spożycia przez ludzi lub których spożycia przez ludzi można się spodziewać.

³ Rozporządzenie (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności (Dz. Urz. UE L 31 z 1.02.2002, s. 1).

⁴ Rozporządzenie (WE) nr 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie higieny środków spożywczych (Dz. Urz. UE L 139 z 30.04.2004, s. 1).

⁵ Tekst jedn. Dz. U. z 2008, Nr 204, poz. 1281 ze zm.

⁶ Od momentu rozpoczęcia przez ARiMR rejestracji posiadaczy zwierząt w 2003 r. do systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt, wprowadzono do 7 marca 2011 r. informacje dotyczące 1 303 088 siedzib stad utrzymujących zwierzęta objęte identyfikacją i rejestracją. Zob. www.arimr.gov.pl

⁷ Dz. U. z 2006, Nr 17, poz. 127.

się na rynek mięsa i produktów mięsnych, które na przykład zostały pozyskane ze zwierząt poddanych ubojowi w rzeźni w czasie, gdy znajdowały się tam zwierzęta podejrzane o zakażenie lub zakażone, podejrzane o chorobę lub chore na jedną z chorób zakaźnych zwierząt.

Dla zachowania bezpieczeństwa zwierząt istotne jest przestrzeganie zasad ustawy z dnia 22 lipca 2006 roku o paszach⁸. Podmioty działające na rynku pasz są zobowiązane zapewnić, by wszystkie kontrolowane przezeń etapy produkcji, przetwarzania i dystrybucji przebiegały w sposób zgodny z prawem unijnym, krajowym oraz dobrą praktyką. W świetle tegoż aktu prawnego zabrania się wytwarzania, wprowadzania do obrotu i stosowania w żywieniu zwierząt: substancji i produktów szkodliwie wpływających na zdrowie zwierząt, jakości produktów pochodzenia zwierzęcego lub środowisko.

Kolejne istotne zagadnienie to transport zwierząt. W tym zakresie polska ustawa o ochronie zwierząt odwołuje się do rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2005 z dnia 22 grudnia 2004 roku w sprawie ochrony zwierząt podczas transportu i związanych z tym działań⁹. Według art. 3 rozporządzenia, nikt nie może przewozić zwierząt lub zlecać transportu zwierząt w sposób powodujący ich okaleczenie lub przyczyniający się do zadawania im cierpienia. Ponadto należy spełnić następujące warunki: między innymi środki transportu są przeznaczone, skonstruowane, utrzymywane oraz działają w sposób pozwalający zapobiec zranieniu i cierpieniu oraz w sposób zapewniający bezpieczeństwo zwierząt; zwierzęta mają zapewnioną odpowiednią powierzchnię podłogi i wysokość, właściwe dla ich wielkości i zaplanowanego przewozu. Nadzór nad przestrzeganiem tych wymagań sprawuje Inspekcja Weterynaryjna. Powiatowy lekarz weterynarii wykonuje zadania i uprawnienia właściwej władzy określone we wspomnianym rozporządzeniu 1/2005, w tym: przeprowadza kontrole, wydaje podmiotom zezwolenia na transport zwierząt, licencje dla kierowców i osób opiekujących się zwierzętami podczas

transportu oraz wystawia świadectwa za twierdzenia dla środków transportu drogowego.

Sprzedaż bezpośrednia

Coraz częściej zdarza się, że producent rolny jest dostawcą bezpośrednim żywności¹⁰. Za takiego w świetle przepisów uważany jest producent małych ilości żywności nieprzetworzonej, sprzedawanej konsumentowi finalnemu na targowiskach, placach targowych, w bramach własnych gospodarstw rolnych, handlu obwoźnym, jak również lokalnym sklepom i zakładom gastronomicznym. Również przemieszczanie się takiej żywności objęte jest przepisami, które mają zagwarantować bezpieczeństwo konsumentowi finalnemu. Między innymi działalność w ramach dostaw bezpośrednich zarówno produktów roślinnych, jak i zwierzęcych może być prowadzona na terenie województwa, w którym prowadzona jest produkcja pierwotna, lub na terenie województw przyległych. Jeżeli działalność w ramach dostaw bezpośrednich jest prowadzona na terenie kilku powiatów, państwowy powiatowy inspektor sanitarny właściwy dla miejsca prowadzenia produkcji pierwotnej albo powiatowego lekarza weterynarii (w przypadku produktów pochodzenia zwierzęcego) powiadamia państwowych powiatowych inspektorów właściwych ze względu na prowadzenie dostaw bezpośrednich o wpisie do rejestru działalności w zakresie dostaw bezpośrednich. Sprzedaży bezpośredniej produktów pochodzenia zwierzęcego można dokonywać ze specjalistycznych środków transportu, przy czym, w przypadku sprzedaży jednocześnie więcej niż jednego rodzaju produktów, zapewnia się rozdzielanie tych produktów w sposób uniemożliwiający zanieczyszczenie.

Transport żywności

Na początku warto zaznaczyć, że środki spożywcze niespełniające wymagań określonych w przepisach ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 roku o bezpieczeństwie żywności i żywienia oraz rozporządzeń Unii Europejskiej dotyczą-

cych bezpieczeństwa żywności nie mogą być wprowadzane do obrotu na terytorium RP. Środki spożywcze wprowadzane do obrotu są oznakowane. Oznakowanie takie obejmuje wszelkie informacje w postaci napisów i innych oznaczeń, w tym znaki towarowe, nazwy handlowe, elementy graficzne i symbole, dotyczące środka spożywczego i umieszczone na opakowaniu, etykiecie, obwolucie, ulotce, zawieszce oraz w dokumentach, które są dołączone do tego środka spożywczego lub odnoszą się do niego.

Podmiot zajmujący się w swojej działalności transportem żywności musi spełnić szereg wymagań. Przede wszystkim konieczna jest rejestracja i zatwierdzenie. Otóż państwowy powiatowy inspektor sanitarny lub państwowy graniczny inspektor sanitarny są organami właściwymi w sprawach rejestracji oraz zatwierdzania, warunkowego zatwierdzania, cofania zatwierdzenia zakładów, które między innymi produkują lub wprowadzają do obrotu żywność pochodzenia niezwierzęcego; wprowadzają do obrotu produkty pochodzenia zwierzęcego, nieobjęte urzędową kontrolą organów Inspekcji Weterynaryjnej. Odrębne wymagania odnoszą się do podmiotów zajmujących się transportem produktów pochodzenia zwierzęcego. W takiej sytuacji organem właściwym z reguły jest Inspekcja Weterynaryjna. To właśnie ten organ sprawuje nadzór nad pozyskiwaniem, chowem, wytwarzaniem, ubojem, przetwarzaniem, pakowaniem, przechowywaniem oraz transportem produktów spożywczych pochodzenia zwierzęcego.

Zatwierdzenie nie jest wymagane w odniesieniu do na przykład urządzeń dystrybucyjnych do sprzedaży żywności; gospodarstw agroturystycznych; zakładów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie pośrednictwa w sprzedaży żywności „na odległość” (sprzedaży wysyłkowej), w tym sprzedaży przez Internet; podmiotów działających na rynku spożywczym prowadzących produkcję pierwotną. W takiej sytuacji podmiot działający na rynku spożywczym lub na rynku materiałów i wyrobów przeznaczonych do kontaktu z żywnością jest obowiązany złożyć wniosek o wpis do rejestru takich zakładów.

⁸ Dz. U. 2006, Nr 144, poz. 1045 ze zm.

⁹ Dz. Urz. UE. L. 3 z 5 stycznia 2005, s. 1 ze zm.

¹⁰ Zob. szerzej rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie dostaw bezpośrednich środków spożywczych (Dz. U. 2007, Nr 112, poz. 774); rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 grudnia 2006 r. w sprawie wymagań weterynaryjnych przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego przeznaczonych do sprzedaży bezpośredniej (Dz. U. 2007, Nr 5, poz. 38).

Szczegółowe wymagania odnośnie transportu żywności zawarte zostały w załączniku nr IV do rozporządzenia nr 852/2004. Przykładowo, transportery i/lub kontenery używane do przewozu środków spożywczych muszą być utrzymywane w czystości, w dobrym stanie i kondycji technicznej, aby chronić środki spożywcze przed zanieczyszczeniem i muszą, w miarę potrzeby, być tak zaprojektowane i skonstruowane, by umożliwić właściwe czyszczenie i/lub dezynfekcję. Pojemniki w pojazdach i/lub kontenerach nie mogą być używane do transportowania niczego poza środkami spożywczymi, jeśli mogłoby to prowadzić do zanieczyszczenia.

Istotnym instrumentem w łańcuchu dostaw są także graniczne kontrole sanitarne. Obejmują one przede wszystkim żywność pochodzenia niezwierzęcego oraz materiały lub wyroby przeznaczone do kontaktu z żywnością, przywożone z państw trzecich¹¹.

System RASFF

Bezsprzecznie niezmiennie pozytywnie ocenić należy wprowadzenie Systemu Ostrzegania o Niebezpiecznych Produktach Żywnościowych i Środkach Żywnienia Zwierząt (RASFF). Umożliwia on zaprzestanie przemieszczania się i wycofanie z rynku produktów żywnościowych lub środków żywienia zwierząt stanowiących zagrożenie dla zdrowia konsumentów. Jego celem jest szybka wymiana informacji pomiędzy Państwami Członkowskimi i Komisją, zapewnienie kontroli urzędowej oraz skutecznego narzędzia dotyczącego wymiany wiedzy w zakresie środków zapew-

niających bezpieczeństwo żywności. System RASFF został stworzony w 1978 roku, na mocy Decyzji Rady 84/133/EEC. Obecnie przepisy zawarte są w rozporządzeniu Komisji Europejskiej 178/2002. W systemie tym biorą udział wszystkie państwa Unii Europejskiej oraz państwa Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Norwegia, Lichtenstein i Islandia). System dostępny jest także dla krajów trzecich i organizacji międzynarodowych po podpisaniu umów o wzajemności i poufności. W 2008 roku dzięki systemowi RASFF nastąpiło między innymi stwierdzenie obecności melaminy w żywności pochodzącej z Chin (incydent na skalę światową, 84 powiadomienia w systemie RASFF oraz 101 powiadomień o działaniach następczych) oraz znalezienie dioksyn w wieprzowinie pochodzącej z Irlandii (dotknięte były 54 kraje, zgłoszono 203 działania następcze). W przypadku wykrycia takiego produktu poprzez RASFF powiadamiane są zainteresowane kraje trzecie, tak aby uniknąć ponownego pojawienia się problemu¹². W Polsce siecią systemu RASFF kieruje Główny Inspektor Sanitarny w ramach którego między innymi prowadzi krajowy punkt kontaktowy systemu RASFF oraz powiadamia Komisję Europejską o stwierdzonych przypadkach niebezpiecznej żywności oraz pasz.

Podsumowanie

Przeprowadzona krótka analiza wybranych aktów prawnych potwierdza, że zarówno ustawodawca polski, jak i unijny wprowadził szereg instrumentów, które mają śledzić przemieszczanie się żywności i pasz. Zaliczyć do nich można chociażby obowiązki rejestracji zwierząt, wymo-

gi związane z produkcją i dystrybucją pasz, transportu zwierząt i żywności, obowiązki w zakresie zgłoszenia sprzedaży bezpośredniej oraz zatwierdzenia i rejestracji podmiotów działających na rynku spożywczym. Istotne są również uprawnienia Inspekcji Weterynaryjnej oraz Inspekcji Sanitarnej odnośnie kontroli oraz system RASFF, pozwalający na szybkie i skuteczne wycofanie żywności z rynku.

Streszczenie

W artykule przedstawiono prawne instrumenty śledzenia przemieszczania się żywności w ramach łańcucha dostaw, w tym obowiązek rejestracji zwierząt, wymogi związane z transportem zwierząt i żywności, obowiązki w zakresie zgłoszenia sprzedaży bezpośredniej oraz zatwierdzenia i rejestracji podmiotów działających na rynku spożywczym, system RASFF.

Abstract

Legal instruments were presented for tracking the mixing of food in the supply chain, including the obligation to register animals, requirements associated with transportation of animals, responsibility for direct sales reports and the approval and registration of operators on the food market within the RASFF system.

LITERATURA

M. Korzycka- Iwanow, *Prawo żywnościowe. Zarys prawa polskiego i wspólnotowego*, LexisNexis Warszawa 2007.

¹¹ Zob. szerzej Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie granicznej kontroli sanitarnej środków spożywczych oraz materiałów i wyrobów przeznaczonych do kontaktu z żywnością (Dz. U. 2004, Nr 104, poz. 1097).

¹² System wczesnego ostrzegania o niebezpiecznych produktach żywnościowych i środkach żywnienia zwierząt, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1155&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=en>